

UCZELNIA TRANS*-INKLUZYWNA

TWORZENIE SZKOŁY WYŻSZEJ PRZYJAZNEJ STUDIUJĄCYM OSOBOM TRANS*

PORADNIK DLA UCZELNI WYŻSZYCH

UCZELNIA TRANS*-INKLUZYWNA

**TWORZENIE SZKOŁY WYŻSZEJ
PRZYJAZNEJ STUDIUJĄCYM
OSOBOM TRANS***

PORADNIK DLA UCZELNI WYŻSZYCH

PRZEDMOWA

Tworzenie szkoły wyższej przyjaznej studiującym osobom trans* Poradnik dla uczelni wyższych

Niniejsza publikacja jest częścią serii „**Uczelnia trans*-inkluzywna**”.

ISBN: 978-83-932889-7-7

ISBN serii: 978-83-932889-5-3

autorstwo: Jej Perfekcyjność

współpraca: Agnieszka Ziemińska

skład i łamanie: JP

Treść publikacji dostępna jest na licencji CC BY-NC 4.0.

Forma publikacji chroniona jest prawem autorskim.

Publikacja powstała dzięki dofinansowaniu z budżetu Samorządu Studentów UW.

Publikacja bezpłatna.

Queer UW

Ośrodek Studiów Amerykańskich UW

al. Niepodległości 22

02-653 Warszawa

kontakt@queer.uw.edu.pl

www.queer.uw.edu.pl

Warszawa, 2018

Każdego dnia osoby trans* narażone są na różnego rodzaju dyskryminację i nierówne traktowanie z powodu uprzedzeń spowodowanych ich tożsamością płciową. Większość badań jednoznacznie potwierdza, że to właśnie osoby transpłciowe są najbardziej narażoną na dyskryminację grupą spośród osób LGBT. Między innymi dlatego postanowiliśmy_liśmy stworzyć ten podręcznik.

Zjawisko transpłciowości jest jednym z najtrudniejszych wyzwań społecznych początków XXI wieku. Wsparcie osób trans* wymaga wspólnego działania psychologów, lekarzy, rodzin, państwa oraz – w przypadku osób studiujących – kadry akademickiej.

Obecny system kształcenia oraz sposób działania akademii nie dostarczają odpowiedniej informacji i wiedzy na temat osób transpłciowych – stąd idea stworzenia niniejszego podręcznika.

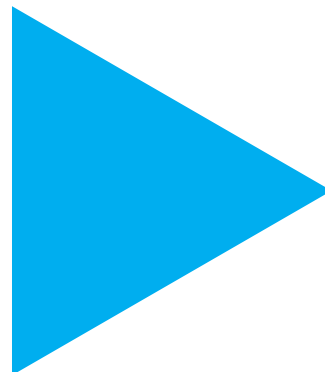
Osoby, które uczestniczyły w przygotowaniu niniejszej publikacji od lat stykają się z problemami osób transpłciowych na uczelni. Nasze doświadczenia i wiedza stały się podstawą do sformułowania treści podręcznika. Choć staraliśmy_liśmy się, aby jego treść była jak najbardziej uniwersalna i przydatna w sytuacjach różnych uczelni w Polsce, mamy świadomość tego, jak różnorodnie funkcjonują szkoły wyższe w naszym kraju i wiemy, że nie wszystkie informacje tu zawarte będą przydatne w każdej z nich. Tym niemniej mamy nadzieję, że dzięki niniejszej publikacji uda się nam rozpocząć dyskusję na temat sytuacji osób transpłciowych na uczelniach.

W pracy nad niniejszą publikacją korzystaaliśmy_liśmy z następujących materiałów: „Przemilczane, przemilczani: raport z badań nad sytuacją osób LGBTQ studiujących na Uniwersytecie Warszawskim” (Queer UW, 2011), „Wyobcowane, wyobcowani. Raport z badania sytuacji osób LGBTQ studiujących na UW – edycja 2016” (Queer UW, 2016),

„...i inni! Równouprawienie osób transpłciowych w Europie Podręcznik dobrych praktyk dla transaktywistów i ich sojuszników” (2013) oraz „Transpłciowa młodzież w polskiej szkole. Specyfika pomocy transpłciowym dzieciom i młodzieży. Podręcznik dla nauczycieli” (Fundacja Trans-fuzja, 2016).

Do powstania niniejszej publikacji przyczyniły się: Queer UW, Pełnomocnik Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego ds. bezpieczeństwa studentów i doktorantów, Pełnomocnik Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza ds. równego traktowania, Biuro Rzeczniczki Akademickiej Uniwersytetu Warszawskiego, Zarząd Samorządu Studentów Uniwersytetu Warszawskiego, Fundacja Pro Diversity oraz szereg innych osób i instytucji, którym za wsparcie serdecznie dziękujemy.

Jej Perfekcyjność

SŁOWNICZEK NAJWAŻNIEJSZYCH POJĘĆ

Ekspresja płciowa – może być rozumiana jako sposób wyrażania siebie poprzez wygląd zewnętrzny, zachowanie, ubiór, fryzurę, głos, mimikę, mowę ciała, język i inne cechy zewnętrzne oraz cielesne (Poštić i in.).

LGBT – skrót oznaczający osoby homoseksualne, biseksualne i transpłciowe. Często używa się go także w odniesieniu do innych osób nieheteronormatywnych, takich jak osoby interpłciowe, osoby queer czy też osoby aseksualne. Czasem skrót rozwija się o kolejne litery, np. LGBTQ, LGBTQIA czy też nawet – chcąc zachować największą inkluzywność – LGBTQIAA2.

Osoba cis / osoba cispłciowa – termin odnosi się do osób, które nie są osobami transpłciowymi. Zdecydowana większość ludzi na świecie to osoby cispłciowe. Ich tożsamość lub ekspresja płciowa odpowiada w pełni płci nadanej po urodzeniu.

Osoba trans* / osoba transpłciowa – termin odnoszący się do szerokiej grupy osób, których tożsamość lub ekspresja płciowa nie odpowiada w pełni płci nadanej po urodzeniu. Ten termin odnosi się, ale nie ogranicza, do ludzi określających się mianem osób transseksualnych, transgenderowych, transwestytycznych, crossdresserów, osób czujących przynależność do obu płci oraz nieodczuwających przynależności do żadnej z nich. Użycie gwiazdki * po słowie trans tworzy otwarty katalog osób, które mogą czuć się włączone do społeczności osób transpłciowych. W niniejszym podręczniku używamy tych terminów zamiennie.

Tożsamość płciowa – każdy człowiek ma głęboko zakorzenione wewnętrzne poczucie społecznej przynależności do płci, które może, choć nie musi odpowiadać płci przypisanej podczas narodzin. Tożsamość płciowa odzwierciedla osobiste postrzeganie swojego ciała (co może zawierać dobrowolnie pojęte zmiany wyglądu i funkcji ciała przeprowadzone medycznie lub na inne sposoby) i sposób ekspresji płciowej za pomocą strojów, mowy czy gestów (Zasady Yogyakarty).

Tranzycja / korekta płci – termin używany do opisywania zabiegów, przez które przechodzą osoby korygujące swoje ciało i sytuację społecznoprawną tak, by dostosować je do indywidualnego psychicznego poczucia płci, by lepiej i pełniej wyrażać własną tożsamość. Elementy tych zabiegów mogą być zróżnicowane i odnosić się do aspektów medycznych i społecznych. Stosowane często w języku polskim określenie „zmiana płci” uważane jest za niewłaściwe, chyba że pojawia się w sformułowaniach takich jak „zmiana oznaczenia płci” (np. w dokumentach).

Uznanie płci – prawne zalegalizowanie i społeczne uznanie za obowiązującą płci, z którą identyfikuje się dana osoba i/lub taką, którą przedstawia poprzez swój wizerunek, niezależnie od tradycyjnie pojmowanych binarnych norm płciowych.

OSOBY TRANSPŁCIOWE – PYTANIA I ODPOWIEDZI

➔ Czy osoby transpłciowe są chore?

Nie. Transpłciowość to słowo używane na określenie przez medycynę zjawisk dotyczących „zaburzeń tożsamości płciowej” (ang. *gender identity disorder*). Medycyna odchodzi od słowa „zaburzenia” i Światowa Organizacja Zdrowia wykreśla je ze swoich klasyfikacji – dlatego termin transpłciowość jest hasłem, które w pełni akcentuje możliwość identyfikacji i określenia swojej tożsamości niezależnie od diagnozy. Termin ten pozwala określić się osobom, których tożsamość płciowa jest odmienna od biologii i metryki urodzenia. Od roku 2018 WHO w swojej Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych nie uznaje transpłciowości za zaburzenie.

➔ Czy osoby transpłciowe widać na pierwszy rzut oka?

Nie. Osoby transpłciowe, tak jak osoby cisplciowe nie wyróżniają się niczym szczególnym. Niektóre osoby transseksualne po tranzycji w ogóle nie identyfikują się już jako osoby trans* i unikają wspomniania o swojej przeszłości. Inne przez całe życie podkreślają swoją trans* tożsamość.

➔ Czy wszystkie osoby transpłciowe chcą przejść tranzycję?

Nie. Niektóre osoby – w szczególności transseksualne – dążą do tego, by ich wygląd, odbiór społeczny i ciało odpowiadały płci odczuwanej i w związku z tym przechodzą tranzycję, na którą składać się mogą m.in. zabiegi hormonalne, terapia lub zabiegi chirurgiczne. Niektóre osoby trans* nie chcą, nie czują potrzeby bądź z różnych powodów nie mogą przejść tranzycji. Nie oznacza to jednak, że nie są osobami trans* tak samo jak osoby, które tranzycję przeszły.

➤ Czy osoby transpłciowe stanowią zagrożenie dla innych?

Nie. Osoby transpłciowe, tak jak osoby cispłciowe, nie stanowią żadnego zagrożenia dla innych osób wokół siebie.

➤ Jak rozpoznać osobę transpłciową?

Nie da się rozpoznać osób transpłciowych. Dopiero, gdy ktoś zdecyduje się otworzyć na Ciebie i poinformuje Cię o swojej transpłciowości, możesz mieć pewność, że trafiłeś na osobę trans*. Nigdy nie zakładaj i nie uprzedzaj się do kogoś, kogo podejrzewasz o transpłciowość. Nie ufaj też informacjom przekazywanym od innych ludzi. Mówienie o transpłciowości osób trzecich, gdy one same nie informują Cię o tym, jest uważane za bardzo niewłaściwe, raniące i łamiące prawo osób do prywatności.

➤ Jak powiedzieć innym, że dana osoba jest transpłciowa?

Nie mów. Bardzo nieliczne przypadki mogą uzasadniać informowanie innych o tym, że dana osoba poinformowała Cię, że jest transpłciowa. W środowisku akademickim szczególnie trzeba uważać na prawo do prywatności. Ujawniaj transpłciową tożsamość osób trzecich tylko jeśli otrzymasz ich wyraźną zgodę na robienie tego lub gdy jest to absolutnie niezbędne dla zdrowia i życia tej osoby.

OSOBY TRANSPŁCIOWE NA UCZELNI I W POLSCE

Różne szacunki mówią, że osoby trans* stanowią od 0,05¹ do 1,2 procent populacji². Dokładnie oszacowanie ich liczby jest niemożliwe, jednakże ostatnio przyjmuje się zazwyczaj, że stanowią one niecały 1 procent wszystkich ludzi na świecie. Liczba ta niezależna jest od kraju, języka, kręgu kulturowego czy innych czynników. Zakłada się, że nie zmienia się też ona w czasie. Oznacza to, że w Polsce w roku akademickim 2017/2018 studiowało około 12,9 tys. osób transpłciowych³. Na samym tylko Uniwersytecie Warszawskim statystycznie znaleźć można ponad 450 osób transpłciowych⁴.

Dyskryminacja osób transpłciowych może przybierać wiele form. Wiele badań potwierdza, że ta grupa narażona jest na większą stygmatyzację, niż osoby cispłciowe w środowisku LGBT. Dyskryminacja ta przybiera formy przemocy fizycznej (zabójstwa, pobicia, popychanie, opluwanie), przemocy psychicznej (szykanowanie, wyśmiewanie, żartowanie, przymusowe informowanie o tożsamości płciowej) jak i ekonomicznej.

Jedynymi dostępnymi badaniami dotyczącymi osób LGBT na uczelniach w Polsce są dwa raporty Queer UW przygotowane w latach 2011 i 2016. W ostatnim badaniu⁵ aż 32 proc. studentek i studentów Uniwersytetu Warszawskiego stwierdziło, że ujawnienie swojej tożsamości płciowej lub orientacji seksualnej na uczelni może powodować poczucie dyskomfortu. 40 proc. zaś było świadkiem lub ofiarą zachowań dyskryminacyjnych motywowanych tymi czynnikami. Aż 3 proc. osób badanych

1 Olslager, Femke; Conway, Lynn (2008). „Transseksualiteit komt vaker voor dan u denkt. Een nieuwe kijk op de prevalentie van transseksualiteit in Nederland en België”. Tijdschrift voor Genderstudies, Amsterdam: Amsterdam University Press 11 (2): 39–51.

2 Clark T. C. i in. „The health and well-being of transgender high school students: results from the New Zealand adolescent health survey (Youth'12)”. The Journal of Adolescent Health. 55 (1): 93–9.

3 Główny Urząd Statystyczny, Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2017/2018 (dane wstępne), Warszawa 2018.

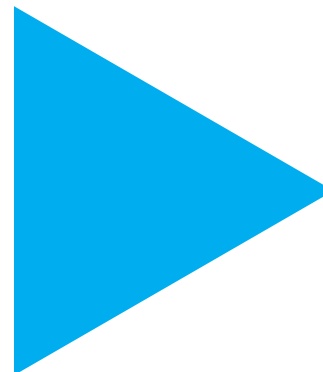
4 Uniwersytet Warszawski, Sprawozdanie Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z działalności uczelni 2017, Warszawa 2017.

5 Queer UW, Wyobcowane, wyobcowani. Raport z badania sytuacji osób LGBTQ studiujących na UW – edycja 2016, Warszawa 2016.

na UW było ofiarą lub świadkiem pobicia motywowanego orientacją seksualną lub tożsamością płciową.

Inne badania wskazują, że aż 69,7 proc. osób transpłciowych w Polsce odczuwa osamotnienie a 73,6 proc. miało lub nadal miewa myśli samobójcze (aż 18,6 proc. osób – bardzo często)⁶.

⁶ Kampania Przeciw Homofobii, *Sytuacja społeczna osób LGBTa w Polsce. Raport za lata 2015–2016* pod red. Magdaleny Świder i dr. Mikołaja Winiewskiego, Warszawa 2017

DLACZEGO PRZEJMOWAĆ SIĘ OSOBAMI TRANS* NA UCZELNI?

Studentki_ci transpłciowi na uczelni są grupą stosunkowo niewielką ale narażoną na szczególne problemy. Akademia zaś od czasów starożytnych miała być i była miejscem szczególnym – takim, gdzie merytokratyczne argumenty były jedynym, które mogły być brane pod uwagę w działalności jednostek. Zadaniem uczelni jest więc tworzyć takie warunki do kształcenia i rozwoju naukowego, które umożliwią każdej osobie realizację pełni potencjału naukowego i swobodę zdobywania wiedzy.

Mówi już o tym sama ustawa prawo o szkolnictwie wyższym i nauce:

Uznając, że dążenie do poznania prawdy i przekazywanie wiedzy z pokolenia na pokolenie jest szczególnie szlachetną działalnością człowieka, oraz dostrzegając fundamentalną rolę nauki w tworzeniu cywilizacji, określa się zasady funkcjonowania szkolnictwa wyższego oraz prowadzenia działalności naukowej w oparciu o następujące pryncypia:

– obowiązkiem władzy publicznej jest tworzenie **optymalnych warunków dla wolności badań naukowych i twórczości artystycznej**, wolności nauczania oraz autonomii społeczności akademickiej (...),

– uczelnie oraz inne instytucje badawcze realizują misję o szczególnym znaczeniu dla państwa i narodu: wnoszą kluczowy wkład w innowacyjność gospodarki, przyczyniają się do rozwoju kultury, **współkształtują standardy moralne obowiązujące w życiu publicznym**⁷.

Jak widać, ustawa nakłada na uczelnie dodatkowo misję współkształtowania standardów moralnych, obowiązujących w życiu publicznym. To dodatkowy

⁷ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 30 sierpnia 2018, poz. 1668).

argument, którego znaczenie dla otwartości na osoby transpłciowe w akademii jest nie do przecenienia. Uczelnie wyższe są bowiem współodpowiedzialne za tworzenie różnorodnego, otwartego i rozwijającego się społeczeństwa, w którym przestrzegane są prawa człowieka, zapisy konstytucji i normy moralne, uniemożliwiającej nieuzasadnioną dyskryminację innych.

O odpowiedzialności za kształtowanie odpowiednich warunków rozwoju studentek_tów mówią zazwyczaj także dokumenty wewnętrzne uczelni – statuty, misje, regulaminy i inne. Warto odwołać się także do nich, gdy chcemy zajmować się osobami transpłciowymi. Przykładowo w „Strategii rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na lata 2009-2019” w punkcie poświęconym wizji uczelni, czytamy:

Pragniemy, by w roku 2019, obchodząc swoje 100-lecie, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu był uczelnią, która (...):

*– jest jednym z czołowych uniwersytetów w Europie, obecnym w światowych rankingach, o wysokim poziomie i innowacyjności badań, przyjaznych studentowi, znakomicie zarządzanym, **słynącym z tolerancji i różnorodności**;*

Z kolei Uniwersytet Jagielloński w swojej „Strategii rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego” z 2014 roku w miejscu poświęconym misji UJ pisze:

*Uniwersytet Jagielloński, czerpiąc z bogactwa wielowiekowej tradycji, zachowując dziedzictwo pokoleń, wytycza nowe kierunki rozwoju myśli poprzez najwyższej jakości badania i nauczanie oraz wykorzystanie współczesnej wiedzy i praktyki medycznej w ratowaniu i podtrzymywaniu wartości, jakimi są życie i zdrowie; **w atmosferze tolerancji i wolności** buduje trwałe relacje ze społeczeństwem oraz **kształtuje otwartość na nieznane, wrażliwość humanistyczną i odpowiedzialność za działanie.***

Niniejszy podręcznik pomóc ma osobom pracującym na uczelniach w kontakcie z osobami trans* i ułatwić tworzenie miejsca nauki i kształcenia przyjaznego i otwartego na wszystkich. Tak bowiem widzimy misję akademii.

GŁÓWNE PROBLEMY OSÓB TRANS* NA UCZELNI

Zdiagnozowanie najważniejszych problemów osób transpłciowych na uczelniach udało się dzięki badaniu transpłciowych studentek_ów i absolwentek_ów Uniwersytetu Warszawskiego oraz dzięki zaangażowaniu osób i instytucji wspierających osoby trans* na różnych uczelniach w Polsce.

Wśród zdiagnozowanych przez nasz zespół problemów, najważniejsze okazały się:

- konieczność używania „starego” imienia i nazwiska zamiast „nowych” danych przed oficjalną zmianą dokumentów,
- transfobiczne żarty i zachowania wśród prowadzących zajęcia jak i innych osób studiujących,
- problem z korzystaniem z toalet rozdzielnych płciowo,
- trudności w znalezieniu odpowiednich zajęć wychowania fizycznego oraz brak możliwości korzystania z preferowanej przebieralni przed tymi zajęciami,
- kłopot z wyjaśnieniem swojej sytuacji pracownikom_kom uczelni.

Wszystkie te problemy powtarzały się z różną częstotliwością we wszystkich naszych analizach. Chcemy je teraz po krótko wyjaśnić i przeanalizować.

➔ Konieczność używania „starego” imienia i nazwiska zamiast „nowych” danych przed oficjalną zmianą dokumentów

W momencie dokonania formalnej zmiany oznaczenia płci w dokumentach państwowych, następuje także nadanie odpowiedniego imienia i nazwiska osobie transpłciowej. Nie wszystkie osoby przechodzą taką transycję – z różnych powodów

nie mogą lub nie chcą jej dokonywać. Część z nich jest w trakcie długotrwałej procedury, która obejmuje m.in. konieczność pozwania swoich rodziców w trybie art. 189 kodeksu postępowania cywilnego.

W praktyce osoby transpłciowe często używają preferowanego imienia bez względu na to, czy i na jakim etapie znajduje się formalna zmiana imienia. Zdarza się też, że osoby trans* społecznie funkcjonują już używając swojej płci, przeszły nawet wybrane zabiegi i terapie ale nadal nie dokonano zmiany oznaczenia płci w ich dokumentach. Osoby takie zmuszone są do ciągłego zdradzania swojej przeszłości np. podczas wyczytywania listy obecności na zajęciach. Jest to szczególnie uciążliwe, gdy osoba taka uczęszcza na wiele zajęć poza swoją grupą dziekańską i zmuszona jest tłumaczyć wszystkim obecnym swoją sytuację. Jest to pogwałcenie prawa do prywatności.

Niektóre osoby trans* preferowałyby, by także osoby prowadzące nie musiały dowiadywać się o tym, że mają do czynienia z osobą transpłciową. System USOS i pochodne aplikacje wymuszają jednak takie ujawnianie wbrew ich woli.

Zdarza się, że wykładowczynie i wykładowcy, poinformowani o statusie osoby transpłciowej, celowo używają nadal jej imienia nadanego podczas urodzenia, nie chcąc uznać tożsamości płciowej osoby studiującej.

Dodatkową kwestią jest możliwość odnalezienia takiej osoby w systemie USOSweb przez osoby studiujące i wykładające wraz z jej danymi z aktu urodzenia. Nie bez znaczenia jest stosowanie przez system ikonki „męskich” i „żeńskich” w przypadku osób, które nie ujawniają swojej fotografii.

W niektórych uczelniach systemy komputerowe generują adresy e-mail w domenie studenckiej na podstawie danych z USOS. Osoba trans* zmuszona jest wówczas korzystać z e-maila ujawniającego jej dane metrykalne.

Badane osoby transpłciowe podkreśliły, jak ekstremalnie niekomfortowa i uwłaczająca jest to dla nich sytuacja.

➔ Transfobiczne żarty i zachowania wśród prowadzących zajęcia jak i innych osób studiujących

Osoby trans* spotykają się wciąż na uczelniach z zachowaniami, które naruszają ich podstawowe prawa. Wyzwiska, naśmiewanie się, przemoc fizyczna czy też wykluczenie z grupy koleżeńskiej są nadal, niestety, często spotykanym zjawiskiem.

Niewybredne żarty padają także ze strony wykładowców. Część z nich nie jest świadoma tego, że na sali znajdują się osoby, których transfobiczny żart może dotyczyć osobiście a część celowo formułuje je, chcąc zranić osobę trans*.

Wykluczenie z grupy społecznej jest dotkliwie szczególnie dla osób, które doświadczały go na wcześniejszych etapach edukacji lub spotykają się z nim poza akademią. Wiele osób LGBT chce bowiem myśleć o uczelniach wyższych, jako oazach otwartości i wolności bycia sobą. Wyłączenie ze środowiska rówieśniczego jest jedną z częstych przyczyn myśli samobójczych i nastrojów depresyjnych.

➔ Problem z korzystaniem z toalet rozdzielnych płciowo

Duża część toalet na uczelniach oznaczona jest jako przeznaczona dla jednej bądź drugiej płci. Takie oznaczenia powodują często problemy z ich korzystaniem przez osoby transpłciowe. O problemie tym – w kontekście wszystkich publicznych toalet – pisze m.in. Agnieszka Weseli⁸. Dla osób transpłciowych, które mogły i chciały przejść tranzycję i odbierane są społecznie zgodnie z odczuwaną płcią, korzystanie z preferowanej toalety nie stanowi zazwyczaj problemu. Duża część osób trans* nie chce, nie może lub nie zdążyła jeszcze przejść tranzycji, która umożliwiałaby im bycie odbieranym przez innych zgodnie z odczuwaną płcią. Osoby takie zmuszone są często do korzystania z toalet, które nie odpowiadają ich tożsamości płciowej. Niektóre osoby trans* – w szczególności te, które nie chcą określać się na binarnej skali płciowej – mają problem z byciem akceptowanym w obu toaletach. W męskich odbierane są bowiem jako kobiety, zaś w damskich – jako mężczyźni.

Choć problem toalet wydaje się być błahym, wpływać może istotnie na poczucie bezpieczeństwa lub komfortu przebywania na uczelni. To zaś bezpośrednio przekłada się na całość funkcjonowania osoby trans* na akademii.

➔ Trudności w znalezieniu odpowiednich zajęć wychowania fizycznego oraz brak możliwości korzystania z preferowanej przebieralni przed tymi zajęciami

Sport i zajęcia wychowania fizycznego, podobnie jak toalety, często traktowane są jako rozdzielne płciowo. Rodzi to szereg problemów dla osób transpłciowych w korzystaniu z nich i wypełnianiu obowiązku uczestniczenia w zajęciach w-f, które na bardzo wielu kierunkach są obowiązkowe.

⁸ Weseli Agnieszka, *Wszyscy wokół chcą się po prostu wysikać. O transseksualistach i toaletach publicznych w Polsce*, [w:] Zakrzewska A. (red.), *Queerowanie feminizmu. Estetyka, polityka czy coś więcej?*, Poznań 2006.

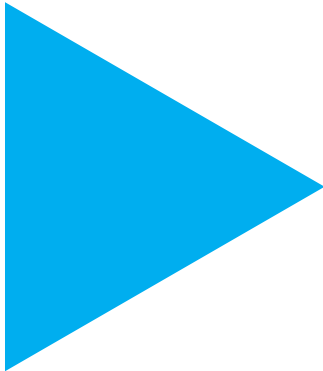
Osoby trans*, które nie przeszły jeszcze bądź nie planują przechodzić w ogóle tranzyjacji, mają problem z korzystaniem zajęć i szatni przeznaczonych dla osób o płci odczuwanej takiej samej jak ich. Ponieważ ich formalne oznaczenie płci nie zostało zmienione lub jeszcze nie zostało zmienione, uniemożliwia się im korzystanie z zajęć i szatni, z których chcą korzystać zgodnie z odczuwaną płcią.

➔ Kłopot z wyjaśnieniem swojej sytuacji pracownikom_kom uczelni

Osoby trans* informowały także, że jednym z problemów, na jaki trafiają na uczelni jest brak zrozumienia ich sytuacji, wynikający z niewiedzy. Gdy zgłaszają się do odpowiednich osób – czy to pracujących w administracji uczelnianej czy też wykładowczyń i wykładowców, spotykają się z milczeniem, niestosownymi pytaniami lub ignorowaniem problemów.

Osoby pracujące w szkołach wyższych ekstremalnie rzadko szkolone są z postępowania ze studentkami_tami transpłciowymi. Niewiedza ta może stać się powodem zachowań niewłaściwych, niegrzecznych lub raniących osoby transpłciowe.

Powyższe zagadnienia są najważniejszymi i najczęściej występującymi problemami zgłaszanymi przez osoby transpłciowe na studiach.

DOBRE PRAKTYKI DLA OSÓB Z ADMINISTRACJI UCZELNIANEJ

Dobre praktyki to działania i zachowania, które zostały już sprawdzone i są uważane za skuteczne oraz mogą być przykładem i podstawą do podobnych działań wśród innych. Niniejsze dobre praktyki zostały wypracowane przez nieformalny międzyuczelniany zespół złożony z przedstawicieli_eli Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Uniwersytetu Warszawskiego.

Poniższe przykłady, to działania, które podjąć może i powinna każda osoba zajmująca się tematyką dyskryminacji na uczelni, bądź w jej jednostce. Naszym zadaniem jest utworzenie wskazówek, które ułatwią uczelniom stworzenie miejsca edukacji, rozwoju i badań dostępne i bezpieczne dla wszystkich osób studiujących. Te proste i często niewymagające czasochłonne czy kosztochłonne działania sprawić mogą, że osoba trans*, która rozpoczyna edukację w danej uczelni, poczuje się akceptowana, potraktowana rzeczowo, merytorycznie i bez uprzedzeń.

Pamiętaj, że osoba trans*, która zgłasza się do Ciebie z pytaniami i problemami, obdarza Cię wielkim zaufaniem i otwiera się na Ciebie, informując Cię o jednej z najważniejszych rzeczy w swoim życiu.

➔ Stosowanie odpowiedniego języka

Odpowiedni język jest kluczowy dla właściwej komunikacji z osobą transpłciową. Gdy osoba studiująca poinformuje Cię o swojej trans* tożsamości płciowej, zadaj pytanie o to, w jakim rodzaju masz zwracać się do tej osoby („Czy mogę wiedzieć, w jakim rodzaju mam się zwracać w naszej komunikacji?”). Nie martw się, to pytanie nie jest niegrzeczne – wręcz przeciwnie, wyrażasz w ten sposób szacunek do osoby trans* i jej tożsamości. Pamiętaj, by stosować odpowiednie zaimki w przyszłej komunikacji.

Możesz zapytać o to, jakiego imienia używa osoba trans* („*Jakiego imienia mam używać w naszej dalszej komunikacji?*”) i zwracać się do tej osoby odpowiednim imieniem – także w komunikacji mailowej.

Jeśli system używany przez Twoją uczelnię dopuszcza taką możliwość, edytuj dane studentki_t na docelowe – zwłaszcza w tych miejscach, do których dostęp mogą mieć pozostałe osoby studiujące oraz wykładowczy_ny. Jeśli system uniemożliwia Ci taką edycję, poinformuj o tym osobę transpłciową.

➔ Nieujawianie informacji o tożsamości płciowej

Tam, gdzie osoba trans* nie wyraziła takiej woli lub gdzie nie jest to konieczne, nie ujawniaj transpłciowej tożsamości studentki_nta. Jest to informacja dotycząca sfery prywatnej danej osoby i jako taka podlega prawnej ochronie.

Niezwykłe rzadkie są sytuacje, w których ujawnić należy – wbrew woli osoby, której to dotyczy – jej tożsamość płciową. Sytuacje takie tym bardziej nie powinny mieć miejsca na uczelni. Niezwykle istotne jest minimalizowanie zakresu osób, które poinformowane są o tożsamości osoby trans*. Nawet jeśli osoba studiująca jest osobą publicznie mówiącą o swojej tożsamości, czy też pojawiającą się w mediach w związku z tym – nadal nie oznacza to bezwarunkowej zgody na dzielenie się tą informacją z innymi osobami.

➔ Korekta danych w systemie obsługi studiów i dokumentach uczelni

Jeśli osoba transpłciowa zakończyła proces formalnej korekty płci w dokumentach, zmiana jej danych w systemie jest obowiązkiem uczelni. Poprzez odpowiedni wyrok sądu, państwo polskie uznaje, że przy narodzeniu danej osoby doszło do nieprawidłowego oznaczenia jej płci i błąd ten należy teraz poprawić.

W przypadku osób, które są w trakcie procesu sądowej zmiany dokumentów albo przed tym procesem bądź też nie chcą lub nie mogą podjąć się takiej zmiany, sprawa może być bardziej skomplikowana. Z praktycznego punktu widzenia jest niewiele sytuacji, w których metrykalna płeć i dane osobowe osoby studiującej ma znaczenie. Wydaje się, że najważniejszymi momentami są te, gdy administracja uczelni styka się z koniecznością przekazania danych np. administracji ministerialnej lub w kontakcie z innymi organami państwa. Innym wydarzeniem, gdy dane metrykalne są istotne jest np. wystawienie dyplomu ukończenia uczelni wyższej. W obecnej sytuacji

prawnej te sytuacje nie dają możliwości ułatwienia studiowania osobie trans*. Dobrą praktyką jest wyjaśnienie tego osobie zainteresowanej i okazanie wsparcia mimo tych problemów.

W pozostałych sytuacjach, jak wskazuje doświadczenie, nie ma znaczenia ani dla pracownic_ków administracji ani wykładowczyń_ców, jakie dane posiada dana osoba w dokumentach państwowych. Merytokratyczna ocena pracy osoby studiującej, będąca podstawą funkcjonowania uczelni wyższych, sprawia, że płeć czy nadane przy urodzeniu imię nie mają znaczenia. Dlatego nie powinno stanowić problemu użycie w wewnętrznych dokumentach uczelni preferowanego imienia i oznaczenia płci osoby trans*. Nie ma merytorycznej ani prawnej podstawy do ujawniania faktu transpłciowości osoby studiującej innym pracownic_kom uczelni, poza tymi, którzy zajmują się sprawą do nich przez osobę trans* zgłoszoną.

Listy obecności, indeksy, karty egzaminacyjne i inne dokumenty – zarówno w wersji papierowej jak i elektronicznej – powinny zawierać dane docelowe osoby trans*.

➔ Udostępnienie odpowiedniego adresu e-mail

Kontakt drogą elektroniczną jest często jedną z podstawowych metod kontaktu na linii osoba studiująca-uczelnia, zarówno w kwestiach edukacyjnych jak i administracyjno-formalnych. Duża część uczelni tworzy osobom studiującym adresy e-mail w swojej domenie. Utworzone w ten sposób adresy zawierają kombinację imienia i nazwiska lub skrótu imienia i nazwiska osoby studiującej, ułatwiając pracownic_kom uczelni łatwiejszą identyfikację osoby nadającej wiadomość. Niektóre uczelnie wymagają, by cała formalna komunikacja odbywała się właśnie za pomocą akademickich kont e-mail.

Dobrą praktyką jest utworzenie dla osoby trans* adresu e-mail, który odpowiadać będzie jej danym docelowym. Unika się wówczas przymusowego ujawniania transpłciowej tożsamości osoby studiującej. Choć może się wydawać, że adres e-mail nie jest ważną rzeczą, dla osób trans* może on być kluczowym elementem poważnego podejścia uczelni do tematyki transpłciowości.

➔ Utworzenie punktu kontaktowego dla osób trans*

Choć osoby transpłciowe są niewielką mniejszością na uczelni, dobrze jest stworzyć dla nich punkt kontaktowy – osobę lub zespół, który jest przeszkolony i przygotowany na wsparcie ich w procesie studiowania. Dobrze jest, gdy

obowiązki te podejmuje osoba pełniąca funkcję akademickiego rzecznika praw człowieka, pełnomocnika ds. równouprawnienia lub zespół zajmujący się przeciwdziałaniem dyskryminacji. Osoby te należy nie tylko zobowiązać do odpowiedniej pomocy ale i wyposażyć w niezbędne narzędzia i wiedzę. Ponieważ tematyka osób trans* studiujących na uczelni jest zagadnieniem dość szczegółowym ale i nowym w polskich warunkach, dobrą praktyką jest oparcie się w tym zakresie na szkoleniach, warsztatach i regularnej współpracy z organizacjami pozarządowymi, zajmującymi się tematyką osób transpłciowych lub – szerzej – osób LGBT. Niektóre z nich posiadają wiedzę ułatwiającą uczelni stworzenie odpowiednich warunków dla osób trans*.

➤ Przygotowanie informacji dla nauczycielek_li akademickich

Jeśli studentka_nt wyraża zaniepokojenie współpracą z wykładowczyniami_wcami, zaproponuj przygotowanie odpowiedniego listu/zaświadczenia. W niektórych szkołach wyższych podobne dokumenty przygotowuje pełnomocnik rektora, w innych zajmuje się tym zastępca dziekana lub dyrektora. Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, by odpowiedni dokument sporządziła osoba z administracji uniwersyteckiej. List taki przyda się przede wszystkim, gdy w systemie nie ma możliwości zmiany imienia i nazwiska osoby studiującej na preferowane i gdy wykładowczynie_wcy mogą być niechętni wobec takiej zmiany zgłoszonej przez samą osobę trans*.

Przykładowa treść dokumentu:

Niniejszym informuję i zaświadczam, iż p. Xxxx Zzzz zgłosiła się do władz jednostki, informując o swojej transpłciowości. W związku z tym uprzejmie uprasza się wszystkie osoby, aby w miarę możliwości i gdzie to tylko możliwe, zwracały się do tej osoby imieniem i nazwiskiem Yyyy Vvvvv oraz stosowały odpowiednią formę gramatyczną, zgodną z tym imieniem.

W razie jakichkolwiek pytań, prosimy o kontakt z sekretariatem/dziekanatem.

Dokument taki potwierdza, że osoba trans* zasygnalizowała swoją sytuację władzom jednostki, poprosiła o pomoc i wyraziła jasno oczekiwania. Jest także dla osoby transpłciowej potwierdzeniem, że uczelnia poważnie podchodzi do zagadnienia oraz chce pomóc takiej osobie studiować bez problemów.

➤ Przygotowanie i przedstawienie interwencyjnej ścieżki antydyskryminacyjnej

Osoba transpłciowa może obawiać się zaistnienia sytuacji dyskryminacyjnej na uczelni. Jak wskazują badania, obawa ta znajduje uzasadnienie w statystykach.

Na niektórych uczelniach działają opracowane zasady uniwersalnego postępowania w przypadku dyskryminacji np. ze strony osób wykładających lub ze strony osób studiujących. Dobrą praktyką jest przedstawienie tych zasady i wyjaśnienie, gdzie i jak należy się zgłosić na kolejnych etapach postępowania. Wsparciem mogą być także działające na uczelni organy – pełnomocnik rektora, komisja rektorska, organizacja studencka lub organ samorządu studenckiego. Ponieważ specyfika działania różnych uczelni jest bardzo duża, nie ma uniwersalnego sposobu załatwienia takiej sprawy.

Ważne jest jednak podkreślenie tego, że uczelnia zamierza wspierać studentkę_tę w takich sytuacjach i że traktuje się je jako poważne naruszenie zasad panujących na uczelni.

➤ Umożliwienie udziału we właściwych zajęciach wychowania fizycznego

Zajęcia w-f są jednymi z tych, na których bardzo często występuje podział na grupy ze względu na płeć. Podział ten odbywa się często w oparciu o zautomatyzowany proces określenia płci osoby studiującej na podstawie oznaczenia, które pojawia się w systemie obsługi studiów lub innym elektronicznym zestawieniu osób studiujących. Dla osób, które są w trakcie, przed lub nie będą przechodzić formalnej korekty płci, oznacza to konieczność uczestniczenia w zajęciach i korzystania z przebieralni nieprzeznaczonej dla nich.

Dobrą praktyką, stosowaną zwłaszcza na mniejszych uczelniach, jest niedzielenie osób studiujących według płci. Ułatwia to tworzenie zajęć, w których osoby trans* mogą czuć się bardziej komfortowo i swobodnie realizować założenia programu nauczania. Jeśli niemożliwe jest utworzenie takich zajęć, osoby trans* powinny móc uczestniczyć w zajęciach właściwych dla swojej płci. Powinny także mieć możliwość korzystania z przebieralni właściwej dla odczuwanej przez siebie płci.

➤ Tworzenie toalet przyjaznych osobom trans*

Korzystanie z toalet przeznaczonych dla jednej z płci bywa dla osób trans* bardzo poważnym wyzwaniem. Dotyczy to zwłaszcza osób, które nie przyjmują ekspresji płciowej zgodnej ze społecznymi oczekiwaniami dla którejś z płci. Zdarza się, że osoby transpłciowe wyrzucane są z obu toalet, jako „niepasujące” lub „niechciane” w żadnej z nich.

Najprostszym rozwiązaniem jest tworzenie toalet uniwersalnych – tj. dostępnych dla osób o dowolnej płci (i – przy okazji – dowolnej sprawności). Nie wszystkie toalety w danym budynku muszą mieć charakter uniwersalny płciowo. Niektóre systemy religijne ale i osobiste przekonania osób studiujących nakazują im niekorzystanie z miejsc przeznaczonych dla płci przeciwnej. Dobrą praktyką jest stworzenie części toalet w każdym budynku w wersji dostępnej dla wszystkich osób studiujących. Założenie to dobrze realizować już na etapie budowania lub adaptowania budynków do potrzeb akademickich. Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, by istniejące już toalety przemianować na takie, z których korzystać może każda osoba bez względu na płeć.

➤ Organizacja szkoleń i warsztatów dla osób pracujących na uczelni

Niektóre z największych uczelni nie są organizacyjnie w stanie przygotować szkoleń dla wszystkich pracownic_ków na tematy dotyczące dyskryminacji, wykluczenia i równego traktowania. To zrozumiałe, dlatego ważne jest stworzenie dokumentów, poradników i przewodników, które dla każdej osoby zatrudnionej będą stanowić źródło wiedzy – zwłaszcza w konkretnych sytuacjach, w jakich może się znaleźć.

Dobrą praktyką jest np. przeszkolenie co najmniej jednej osoby zatrudnionej w administracji uczelni z każdego dziekanatu lub sekretariatu. Dzięki temu na miejscu znajdzie się zawsze osoba, która w razie potrzeby udzieli wsparcia osobie trans* lub pozostałym osobom zatrudnionym na uczelni. Dobrą praktyką jest także przygotowanie takich szkoleń dla osób odpowiedzialnych za załatwianie spraw studenckich ze strony uczelni – prodziekanek_ów, wicedyrektorek_ów itp. Osoby takie są często dla osób trans* pierwszą i najbardziej oczywistą osobą do kontaktu w razie jakichkolwiek problemów. Ich właściwe przygotowanie do wykonywania tego zadania może okazać się kluczowe. Ostatnim przykładem dobrej praktyki jest stworzenie szkolenia w wersji on-line, z którego skorzystać może każda osoba zatrudniona. Niektóre uczelnie wdrażają coraz częściej systemy szkoleń on-line dla osób pracujących na uczelni. Pojawienie się wśród dostępnych szkoleń takiego, które dotyczyłoby studiujących osób transpłciowych byłoby niewątpliwie istotną poprawą sytuacji osób trans* na uczelni.

➤ Przygotowanie informacji dla kandydatek_tów transpłciowych

Osoby transpłciowe często starają się poznać sytuację osób trans* na uczelni przed aplikowaniem na studia. Szukają miejsca, które umożliwi im nie tylko wysoki poziom nauczania i ciekawy program ale także będzie miejscem bezpiecznym i wolnym od uprzedzeń i dyskryminacji. Tylko taka kombinacja umożliwi im bowiem realizowanie w pełni ich potencjału.

Podjęte przez uczelnię działania mające na celu wsparcie osób trans* na uczelni powinny być powodem do dumy. Informowanie potencjalnych kandydatek_tów na studia o nich jest doskonałym narzędziem budowania atmosfery uczelni przyjaznej i otwartej ale także sygnałem dla osób nietranspłciowych, że szkoła dba o potrzeby wszystkich osób studiujących.

Dobrą praktyką jest informowanie w mediach lokalnych i ogólnopolskich o podejmowanych działaniach i zmianach wdrażanych na uczelni w celu stworzenia miejsca przyjaznego dla osób transpłciowych. Także stanowcze i zdecydowane reagowanie na przejawy transfobicznych zachowań może być świetnym instrumentem informowania społeczności akademickiej i osób zainteresowanych studiowaniem, że dana uczelnia poważnie traktuje swoje zobowiązania dotyczące merytokratycznych zasad rządzących akademią.

➤ Szerzenie wiedzy i informacji

Niniejszy podręcznik jest tylko jednym z kilku źródeł, z jakich czerpać można wiedzę na temat osób trans* w Polsce. Nie obawiaj się pokazać i przekazać go innym osobom, którym może się przydać. Szerzenie informacji na temat właściwego traktowania osób trans* studiujących w szkole wyższej jest tak samo ważne, jak ich właściwe traktowanie.

Nigdy nie obawiaj się też pytać. Na końcu niniejszej publikacji znajdziesz namiary na osoby, organizacje i instytucje, które zechcą pomóc w przypadku jakichkolwiek problemów związanych z tą tematyką. Sama osoba trans* często bywa też świetnym źródłem informacji. Jeśli zgłasza się do Ciebie z jakimś problemem, zawsze możesz zapytać „Jak chciałby pan/chciałaby pani, by załatwić tę sprawę?”. Odpowiedź na to pytanie może nakierować Cię na rozwiązanie, które będzie zadowalające dla osoby studiującej ale i zgodne z zasadami przyjętymi na uczelni.

PRZYDATNE ADRESY

Fundacja Trans-fuzja

WWW.TRANSFUZJA.ORG

ul. S. Noakowskiego 10

05-077 Warszawa

tel.: 22 658 18 02

e-mail: kontakt@transfuzja.org

Queer UW

WWW.QUEER.UW.EDU.PL

Ośrodek Studiów Amerykańskich UW

al. Niepodległości 22

02-653 Warszawa

e-mail: kontakt@queer.uw.edu.pl

Kampania Przeciw Homofobii

WWW.KPH.ORG.PL

ul. Solec 30A

00-403 Warszawa

Tel.: 22 423 64 38

e-mail: info@kph.org.pl

Rzecznik Praw Obywatelskich

WWW.RPO.GOV.PL

al. Solidarności 77

00-090 Warszawa

e-mail: biurorzecznika@brpo.gov.pl

ISBN 978-83-932889-7-7

9 788393 288977